

A MŰSZAKI KÖNYVTÁRAKBA JÁRÓ KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZÁMÍTÓGÉPES ADATTÁRA

Az eddigi munkálatok és produktumok, a továbbfejlesztés kérdései

BÁRDOSI MÁRIA – FUTALA TIBOR

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) egyfelől az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) hagyományos technológiával megoldhatatlan központi katalógus (továbbiakban kk) nehézségeit látva, másfelől a folyóirat kk iránti fokozódó követelményeket érzékelve elhatározta, hogy – a Műszaki könyvtári koordinációs kollégiumban részt vevő hálózati központok segítségével – a terület könyvtáraiba járó külföldi időszaki kiadványokból számítógépes adattárat létesít.

A Műszaki könyvtári koordinációs kollégium tagjai a kollégium 1981. november 18-i ülésén vállalkoztak az adattár kialakításában való részvételre, és megszervezték, hogy az egyes hálózatok tagkönyvtárainak adatai 1982 első negyedévének végéig megérkezzenek az Országos Műszaki Könyvtárba (OMK), ahol az adatok ellenőrzése és inputként való előkészítése folyt.

A hálózati központok által begyűjtött, olykor a korábbi rész-katalógusokból átvett adatok sokféle kezelési-nyilvántartási gyakorlatot tükröztek, sok tekintetben megbízhatatlanok és egymásnak ellentmondóak voltak: a hazai könyvtári „véghelyeken” folyó szakmai munka színvonaláról árulkodtak.

Az adatok ellenőrzése, egyeztetése és rögzítésének előkészítése komoly megterhelést okozott az OMK munkatársainak. A minimálisan elfogadható szakmai színvonal elérése nem ment könnyen. Az adattár az elmúlt év második negyedében mégis létrejött, ami az OMIKK műszaki bázisán dolgozó kollégák türelmes, invenciózus és gyors munkájának köszönhető.

Az adattár 7300 külföldi időszaki kiadvány (ez egyharmada a hazánkba járó címeknek) és 400 lelőhely adatait tartalmazza. Belőle 1982 folyamán az alábbi kötetkatalógusok készültek:

- az OMK 1981-ben járó és 1982-re várható külföldi folyóiratainak katalógusa –, ez 1982 elején jelent meg, s mintegy az alapjegyzék funkcióját látta el a további munkálatokban;
- a koordinációs kör külföldi időszaki kiadványainak betűrendes jegyzéke az iménti két évre vonatkozóan –, ez az év első felének végén jelent meg munkaközi anyagként, és mint ilyen a nagyobb könyvtárakban még a korábban megszokott önkéntes rendelésegyeztetés eszközével is szolgálhatott;
- a végleges változat, amely szakcsoportos, valamint földrajzi mutatóval bővült ki, ez 1982 végén jelent meg 700 példányban 400,- Ft-os áron, s a közreműködő könyvtárak tiszteletpéldányt kaptak belőle.

Ilyen rövid idő alatt ilyen nagy volumenű adattárat még nem halmoztak fel hazánkban. Az adattár figyelemre méltó tulajdonsága, hogy egyszerre *állományrögzítő*, azaz egy év tényleges állományát felölelő, és *előszerzeményi*, azaz a következő évre várható állományt is tartalmazza. Ha ezt a kétarcúságát differenciáltabb formában tudja majd érvényesíteni (az 1983. évi munkálatok egy része erre irányul), bármiféle koordinációhoz hatékony műszerré válik.

Az adattár létesítésekor egy sor szakmai kérdés merült fel. Így: a nemzeti könyvtár kk-erőfeszítéseivel képest nem bizonyul-e duplikálódásnak, az intézményi alapon végzett adatgyűjtés nyomán – akárcsak a legszorosabban vett műszaki területek vonatkozásában – kialakul-e a kellő reprezentáció? E kérdések azért voltak különösen súlyosak, mert 1982 folyamán még nem tudtuk kiküszöbölni a kétfelé való jelentés kötelezettségét, s ezért az érdekelt könyvtárak az OMK-nak és az OSZK-nak egyaránt jelentettek.

Azóta az OSZK és az OMK vezetői között több egyeztető megbeszélésre került sor, s kialakultak az e tekintetben elvszerűnek minősíthető együttműködés körvonalai is. Így pl.:

1. Az OSZK azzal, hogy az 1983-ban esedékes kk-bejelentéseket illetően megegyezett az OMK-val: a könyvtárak általa befogott köréből nem gyűjt be külön adatokat, hanem az OMIKK adattárának cédula formában produkált outputjaként veszi át őket, részint legalizálta vállalkozásunkat, részint a gyorsaság, az operativitás nézőpontjából elismerte szükségességét. Ezáltal a duplamunka is megszűnt.

2. Kialakult a két intézmény párbeszédéből egy olyan elképzelés, hogy – fókuszosan bővítve az adattárban részt vevő könyvtárak körét – előbb-utóbb (szoros együttműködésben az OSZK-val) – *a nem társadalomtudományi* központi katalógus funkcióját látnánk el. Ez feltételezi mind a számítógépesítési szándékok/tervek vonatkozásában való együtthaladást, mind pedig – az adatscere és adatátutalás lehetővé tétele érdekében – egyfajta BSO-hoz hasonló rendszerben való megegyezést. E tekintetben konkrét lépésekre is sor került: az OSZK és az OMK közösen kimunkált egy nyolcvanvalahány fogalomból álló rubrikátort, amelyet az OSZK elvi megfontolásokkal és próbaszakozással is alátámasztva, százvalahány fogalomból álló rubrikátorrá fejlesztett tovább.

3. A BSO-szerkezetű rendszer kialakítására való együttes törekvés válasz arra is: mind az OSZK, mind az OMK felismerte az intézmények szerinti munkamegosztás hátulütőit, s legalábbis perspektivikusan át szeretné hidalni a belőle kétségtelenül származó nehézségeket, pl. azt, hogy noha befogási terület szerint az OMK-hoz tartoznak a műszaki felsőoktatási intézmények marxizmus–leninizmus tanszékei, ám az általuk jelentett folyóiratok adatbázisunk számára profilidegenek.

Szakmai meggyőződésünk: függetlenül attól, hogy pragmatikus szempontból hány évig indokolt még a szóban forgó adattár fenntartása és fejlesztése, valamint attól is, hogy a 2. pont alatt körvonalazott lehetőségből tandemként jön-e létre az országos folyóirat-központi katalógus, avagy egységesen a nemzeti könyvtár mellett, az OMIKK–OMK évről-évre bekövetkező visszacsatolásai révén, jelentős szolgálatokat tesz a külföldi időszaki kiadványok országosan egységes nyilvántartási gyakorlatának kialakítása érdekében. Ez bizony – a hazai UAP megteremtése felől nézve a dolgot – szolgálat a javából.

A hálózati központok hathatós közreműködésével megtörtént az 1983-ban esedékes adatbegyűjtés. Követelményeit előzetesen megbeszéltük az OSZK-val, ahogy ez az

1. pontból következnek. E tekintetben igazodtunk az OSZK kívánalmaihoz: még a gyarapodás módjának – vétel, csere, ajándék – outputként való kimutatásához is, számítva a számítógépes kollégák megértésére.

A feldolgozásban, a betáplálásban és a kiadvány kihozásában már nem sietünk abban az értelemben, ahogy azt 1982-ben tettük. Az ok: az 1984-re szóló rendeletek koreográfiáját tőlünk függetlenül úgy szabták meg, hogy abba csak maximális készülségű adattár tudna hatékonyan beleszólni, s a meglévő még nem ilyen.

A következő célokat tűztük magunk elé az adattár 1983. évi karbantartását, továbbfejlesztését és outputjai megbízhatóságának növelését illetően:

- a) nem szabad hagyni, hogy x vagy y időszaki kiadvány a bibliográfiai nyilvántartás különbözőségei folytán több, akár két, három, négy helyen is szerepeljen;
- b) az adattárnak értenie kell ahhoz, hogy a különféle címen kereshető időszaki kiadványok variánsaitól eljuttasson az egyedül autentikus variánshoz;
- c) a lokalizáció (lelőhely) valóban pontos legyen mind a ténylegesen meglévő állomány (1982), mind a várhatóan beérkező állomány (1983) vonatkozásában.

Feltéve, hogy az adattár fent vázolt tökéletesítése sikerül, az eddigi kötetkatalógus formájú outputokon kívül még a következő hasznos outputokra ad módot:

- a teljes outputot COM-fichen lehet közzétenni, ami összehasonlíthatatlanul olcsóbb a papírhordozón való közzétételnél;
- könyvtáranként (hálózatonként) tetszőleges formában (leporelló, igényesebb kötetkatalógus formájú kiírás, mikroformák) és metszetben (betűrend, szakcsoportosítás, proveniencia, beszerzési mód) lehet megrendelni a helyi kiíratást;
- az adattárból különféle szempontú elemzéseket lehet kérni egy érdemileg egyeztetett állománygyarapítás kialakítása céljából (a diktátumok kérdése más, ámde a diktátum is jobban sikerülhet, ha megbízható adatbázisra támaszkodik).

Az ezévi adatgyűjtés – a „megvan” és a „remélhetőleg meglesz” határozott szétválasztásával, illetve *több évre szóló párbeszéd* e jegyben való folytatásával – képezheti annak lehetőségét, hogy az adattárból öt-tíz évenként a lelőhelykönyvtárak közreműködésével kumulációkat tegyünk közzé. Noha a jövő bizonytalan, sok intézményi, személyi és koncepcionális változástól függő, a rendszerek bizonyos értelmű állandóságába, a józan észbe, s ezzel együtt mindkettő holnapi-holnaputáni érvényesülésébe vetett hitünk folytán ezt a lehetőséget nem lehet említetlenül hagyni.

Az 1983-ban elvégzett, az 1982. évi állományra és az 1983-ban várható beérkezőkre vonatkozó adatgyűjtés eredménye:

- jelenleg 443 könyvtár (információs intézmény) bejelentésével rendelkezünk, s további kb. 30 intézmény bejelentése valódiságának ellenőrzése folyik; ez azt jelenti, hogy adatbázisunk ebben az évben kb. 70 intézménnyel mint lelőhellyel bővült;
- az adattárban szereplő rekordok száma is kb. 500-zal fog növekedni, ez a csere- és ajándékállomány következetesebb bejelentésére nyújtott lehetőségéből adódik;
- az OMIKK és az AGROINFORM együttműködési szerződésének köszönhetően tulajdonképpen megindult az a folyamat is, amelyet az OSZK-val való központi katalógus-munkamegosztás további lehetőségeként jeleztünk.